

Een als vrouw verpakt mens

Bij het voorbereiden van deze tekst moest ik denken aan iets wat me is overkomen in Roemenië. Ik logeerde daar een keer bij een zigeunerfamilie waarvan ik in de loop van de jaren min of meer deel ben gaan uitmaken. Drie gezinnen van deze familie wonen op één erf. Hun wc is een gat in de grond en een douche – nee die hebben ze niet. Wel is er één kraan midden op het erf. Op een gegeven moment logeerde ik daar dus, een groepje vrouwen begon een pan te vullen met water uit die ene kraan, daarna werd de pan op het open vuur gezet. Wat bleek: ze hadden bedacht dat ik mij moest wassen. Het was klaarlichte dag, ik wilde mij helemaal niet wassen, maar de vrouwen, minstens vijf waren het er, pakten me beet en begonnen me een kamertje in te duwen, waar al een blok zeep en een handdoek klaar lagen. Met enig geweld begonnen ze me uit te kleden, met de bedoeling me daarna in te zepen. Het heeft me grote moeite gekost om me los te worstelen en geheel gekleed te onsnappen naar de plek waar ik me veel beter thuis voelde: bij de mannen, die rustig met elkaar zaten te praten en te debatteren.

Een van de nadelen van reizen, vooral van reizen naar landen waar de mensen niet zo rijk en ontwikkeld zijn als in Nederland, vind ik dat het in die landen over het algemeen normaal wordt gevonden om de mensheid in twee gescheiden groepen in te delen. Hoe vaak ik wel niet met baby'tjes in mijn armen heb gezeten – met plezier overigens, ik vind kinderen leuk, al heb ik ervoor voor gekozen om ze zelf niet te krijgen. Maar ik hou het niet vol om de hele tijd alleen maar baby'tjes te wiegen, ik besteed mijn tijd ook graag aan het observeren van het land in het algemeen, aan het lezen van de krant, het analyseren van de politieke en maatschappelijke situatie. Het liefst praat ik met de mensen die er wonen over wat ze met hun leven doen, over de doelen die ze nastreven. Waar ik ook ben, ik zie mezelf als een mens, toevallig verpakt als vrouw.

Straks lekker weer naar Nederland, kon ik altijd denken, maar de laatste jaren lijkt er bij ons iets veranderd te zijn. Ik ben niet naïef, absolute gelijkheid tussen mannen en vrouwen is er ook in Nederland nooit geweest, maar het lijkt er toch echt op dat we bezig zijn weer meer de kant van de minder gecultiveerde landen op gaan, in ieder geval wel waar het de literatuur betreft. Ook hier word ik tegenwoordig als het ware een afgescheiden ruimte binnengedruwd waar ik in zeep, shampoo en baby'tjes geïnteresseerd moet zijn, een vrouwenreservaat. Ik schijn vrouwelijke eigenschappen te hebben die tot uiting komen in mijn

werk. Ieder moment kan een van mijn boeken in een recensie samen met de boeken van andere schrijfsters besproken worden, want omdat wij van hetzelfde geslacht zijn schijnen wij allemaal 'vrouwenboeken' te maken.

In het najaar van 2002 besprak ik met een jonge, mannelijke redacteur een manuscript. *De overstroming* heette de roman, die ging over een groepje mensen dat in het moderne Nederland een grote overstroming overleeft. De redacteur zei enthousiast: 'Wat ik nou zo goed vind aan jouw boek, is dat het voor zowel mannen als voor vrouwen geschikt is.' Die uitspraak is bij mij blijven hangen, want voor mij was het vanzelfsprekend dat boeken zowel voor mannen als vrouwen interessant moeten zijn. Mijn eerste romans gingen daar zelfs expliciet over, over het versmelten van tegenstellingen, niet alleen de tegenstelling tussen man en vrouw, ook tussen natuur en cultuur, dier en mens.

Ongeveer vanaf de opmerking van de redacteur ben ik beter gaan opletten. Het viel me op dat vorig jaar, 2006, in Nederland een dieptepunt was voor schrijfsters. Voor vrijwel geen enkele prijs werd een vrouw genomineerd, terwijl het toch leek alsof er een enorme golf van door vrouwen geschreven boeken over ons heen kwam. Ik volg het prijzengedoe nooit zo, literatuur is tenslotte geen sport, en al was het een sport, dan wel een sport waarin objectieve oordelen nauwelijks te geven zijn, maar prijzen, en de nominaties ervoor, zijn natuurlijk wel een graadmeter.

Toen er in het najaar voor de AKO-prijs ook alweer geen enkele vrouw genomineerd werd, ben ik eens aan het tellen geslagen. Het eerste dat ik ontdekte, was dat maar 1 op de 3 boeken die voor de AKO-prijs werden ingestuurd door vrouwen geschreven waren. Met die enorme golf viel het dus nogal mee. Toen pasgeleden de Librisprijs werd uitgereikt bleken 50 van de 160 ingestuurde titels van vrouwelijke auteurs te zijn, dus ook daar was de verhouding ongeveer 1 op 3.

Ik heb ook de cijfers van de ManBookerprize bekeken. Daar hanteert men een iets ander systeem dan bij ons, daar mag per uitgever een beperkt aantal titels worden ingestuurd. Welke titels dat waren weet ik niet, maar in het Engelse taalgebied bleek in de afgelopen tien jaar een derde van de nominaties voor een vrouw te zijn, dus ik mag er wel van uitgaan dat ook daar een derde van de boeken met literaire aspiraties door vrouwen geschreven wordt. De winnaar van de Bookerprize was in de afgelopen tien jaar driemaal een vrouw, dus in het Engelse taalgebied is er weinig aan de hand, waarschijnlijk doordat er daar zo'n lange traditie is van schrijvende vrouwen.

In Nederland ligt het anders, want dat is toch wel het opvallendste dat ik al tellend en rekenend heb ontdekt: in de eerste tien jaar dat de AKO-prijs bestond, was 32 procent van de

nominaties voor een vrouw, en inderdaad was ook driemaal een vrouw de winnaar. Maar de afgelopen tien jaar bleek de situatie veranderd te zijn, in de afgelopen tien jaren werden er niet alleen minder boeken van vrouwen genomineerd, namelijk maar 15 procent, die 15 procent nominaties heeft ook nog eens tot geen enkele vrouwelijke winnaar geleid, terwijl dat gezien het percentage toch echt 1 à 2 keer had moeten gebeuren. Bewust of onbewust moeten de jury's het verstandiger hebben gevonden geen boek van een vrouw te laten winnen.

Hierbij zou ik dan ook willen pleiten voor tenminste 1 nieuwe prijs, of voor het veranderen van het jureringssysteem van 1 bestaande prijs. Ik zou willen overgaan op het Spaanse systeem. In Spanje gaat het bij de meeste prijzen – ik heb het over de prijzen die worden gewonnen, niet de prijzen die worden toegekend – in Spanje gaat het bij de meeste prijzen om nog ongepubliceerde manuscripten die onder pseudoniem worden ingestuurd. Ik ben net twee maanden in Spanje geweest, in die tijd werd bekend wie de Premio Alfaguara had gewonnen, een literaire prijs voor het Spaanse taalgebied die 175.000 dollar bedraagt. De juryvoorzitter was Mario Vargas Llosa. Uit 574 anonieme inzendingen werd een roman gekozen van een vrijwel onbekende middelbare schoolleraar, die bij het Nederlandse systeem waarschijnlijk nooit door de selectie van de jury was gekomen, onderzoek heeft immers uitgewezen dat bij ons de grootste kanshebbers voor literaire prijzen de schrijvers zijn die toch al veel in de aandacht staan. Ook het Spaanse systeem is niet helemaal waterdicht, maar ik kan me zo voorstellen dat vrouwen daar in ieder geval een eerlijker kans maken.

Dat de situatie in Nederland in het laatste decennium slechter is geworden, betekent waarschijnlijk dat er ook niet-literaire elementen meespelen. Er wordt tegenwoordig over 'moslims' of 'Marokkanen' gepraat alsof alle mensen die onder die etiketten vallen hetzelfde denken en doen. Ook voor vrouwelijke auteurs is op het moment het basisprobleem dat ze als groep beoordeeld worden, dat ze veel minder dan mannen als individuen worden gezien. Toen ik hierover vorig jaar een stuk in Trouw publiceerde, kreeg ik reacties als 'trut, je bent jaloers', maar er kwam ook een mail binnen van een boekhandelaarster uit Bloemendaal die meldde dat veel door vrouwen geschreven boeken toch echt tot het genre chicklit behoren, en dat heel veel kopende vrouwen daarvan smullen. Volgens haar vervangen die boeken de vroegere Bouquetreeks. Ze vond dat we nooit naar een situatie toe moeten waarin boeken bekroond worden vanwege het feit dat ze door een vrouw geschreven zijn, dan gaan we echt decennia terug.

Ik ben het met haar eens. Sterker nog, ik verdenk mezelf ervan dat ook ik meer waardering heb voor boeken van mannen dan van vrouwen. Een paar dagen geleden ben ik daarom maar weer eens aan het tellen geslagen, in het kastje naast mijn eigen bed. Daar lagen

in totaal 45 boeken. Twee ervan waren door een duo geschreven, in beide gevallen een man en een vrouw. Van de in totaal 47 door mij gelezen auteurs bleken er 25 man en 12 vrouw te zijn. Een derde vrouwelijke auteurs, tot mijn opluchting is eigen mijn leespatroon wat sekse betreft dus niet subjectief. Wel heb ik enigszins moeite met romans waarin de personages niet of nauwelijks proberen hun eigen lot te beïnvloeden, zoals bij bijvoorbeeld Natalia Ginzburg en ook wel bij Margriet de Moor, die ik overigens allebei zeer waardeer.

Een paar jaar geleden heb ik op een PEN-congres in Macedonië een tekst voorgelezen die *Oblomov as a woman* heette. Daarin betoogde ik dat mannen over het algemeen extremer zijn dan vrouwen. Oblomov kan alleen maar als *mán* geloofwaardig zijn, omdat een vrouw nooit zo lui zou worden als hij, ze zou altijd wel iets 'nuttigs' gaan doen. Dingen die je van een man pikt, pik je niet van een vrouw. In de roman *Angst* van Graciliano Ramos is de hoofdpersoon geobsedeerd door zijn buurvrouw, die aantrekkelijk is maar ook behoorlijk dom. Ik vroeg me af of ik de roman nog steeds zo goed zou vinden wanneer de hoofdpersoon een vrouw was, geobsedeerd door een aantrekkelijke, maar domme man. Wanneer je de namen van mannelijke personages uit de wereldliteratuur zou vervangen door vrouwennamen en andersom, zou je ervan schrikken hoe vernederend die boeken in feite zijn.

Vrouwen hebben, en weer veralgemeniseer ik, een consensus-mentaliteit. Zelf word ik daardoor ook behoorlijk dwarsgezet. Op het moment werk ik aan een roman waarvan de hoofdpersoon een man is. Een man die iets wil. Het makkelijkste zou zijn om hem zo welbespraakt mogelijk ten onder te laten gaan, het meest gehanteerde concept. Een geraffineerde vorm van leedvermaak, een gedistingeerde, uit-ontwikkelde variant op de aloude mop. Maar ik kan het niet opbrengen, ik kan hem niet ten onder laten gaan. Ik blijkt dus, en dat vind ik lastig, ook met de consensus-mentaliteit te zitten.

De meeste vrouwen zijn gericht op helpen, op redden, zo zijn ze biologisch geprogrammeerd. Ze streven naar harmonie. Dat siert ze, maar tegelijkertijd is het een belemmering. Wanneer je harmonie ambieert, kom je minder makkelijk aan de top. Over het algemeen wil je als vrouw zoveel mogelijk wezens om je heen gelukkig maken. Je wilt dat alles in je 'gezin' goed en prettig verloopt, met 'gezin' in de breedste betekenis van het woord. De hele wereld bestaat als het ware uit je kinderen. Daardoor wordt je minder makkelijk een scherpe schrijver. Hoe krijg je het voor elkaar om de hoofdpersoon van een roman niet ten onder te laten gaan, maar het boek toch niet onverteerbaar te laten worden?

Een uitspraak van de Vlaamse auteur Yves Petry was voor mij verhelderend. Vorig jaar werd hij geïnterviewd in Vrij Nederland. Hij zei toen: "Wat me sterk veranderd heeft, is het krijgen van een kind.(...) Ik denk dat veel mannen een soort krachtsvermindering ervaren

als ze een kind krijgen: het afbotten van radicalisme en van een zekere filosofische consequentie, als ze die tenminste al bezaten. Het is allesbehalve vanzelfsprekend om in een trotse, maatschappijvijandige marginaliteit te volharden, als je tegelijkertijd de innige wens koestert een kind in de allerbeste omstandigheden te zien opgroeien.'

De post-kind mentaliteit van Petry is voor een vrouw een permanente toestand. Wat mijzelf betreft komt daar nog iets bij. In mijn laatste boek, non-fictie, zijn al mijn ervaringen met Roemeense Roma sinds 1990 samengebracht. In de jaren dat ik op en af naar Roemenië reisde, heb ik ook vier romans geschreven. Het gevolg is dat die romans, vooral de laatste twee, in feite een poging zijn om de inzichten te verwerken die ik heb opgedaan toen ik de mens in zijn meest naakte gedaante heb gezien. Ik heb gezien wat er gebeurt wanneer het fundament voor menselijkheid wegvalt. Het gevolg is dat ik niet meer zo makkelijk brutaal of ironisch kan zijn, laat staan cynisch. Ik kan niet meer overal schijt aan hebben, want dat voelt zo Nederlands, zo verwend. Ik zou als Tsjechov willen zijn, die over de laagheid van de mens kon schrijven terwijl hij bij zijn lezers toch compassie oproept. Tegelijkertijd slaagt hij erin om zijn teksten ook nog iets vermakelijks te geven.

Ik kan het overigens ook totaal mis hebben met mijn veronderstelling dat vrouwen van nature behept zijn met een consensus-mentaliteit. Misschien maak ik de fout om mijn eigen ervaringen té rechtstreeks in een mening om te zetten. Tenslotte zijn het vooral de vrouwen die tegenwoordig over seks schrijven, het zijn de vrouwen die succesvolle thrillers schrijven en in thrillers worden over het algemeen links en rechts mensen vermoord. Dus misschien doe ik wel hetzelfde wat ik anderen verwijt en beoordeel ik vrouwen niet genoeg als individu.

Deze laatste, relativiserende, zelf-relativerende opmerking is overigens ook weer héél vrouwelijk.